

Pokrajinski zavod
za socijalnu zaštitu

СМЕРНИЦЕ ЗА СРОДНИЧКО ХРАНИТЕЉСТВО

Група аутора

АУТОРИ:

Аргакијев Весна,

Центар за породични смештај и усвојење Београд

Видић Зорица,

Центар за породични смештај и усвојење Крагујевац

Влаховић Вукота,

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Ђорђевић Љиљана –координатор,

Центар за социјални рад „Солидарност“ Крагујевац

Копривица Ивана,

Центар за породични смештај и усвојење Нови Сад

Миљачић Наташа,

Центар за социјални рад „Свети Сава“ Ниш

Петровић Живко,

Центар за породични смештај и усвојење Ниш

Петровић Предраг,

Републички завод за социјалну заштиту

Рачић Радослав,

Удружење стручних радника социјалне заштите Србије

Симендић Оливера,

Градски центар за социјални рад у Београду

Џино Милица,

Центар за социјални рад Града Новог Сада

Издавач
ПОКРАЈИНСКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ
Булевар Михајла Пупина 25 Нови Сад
www.pzsz.gov.rs

Координаторке пројекта саветнице за социјалну заштиту:
Татијана Грнчарски, дипломирана социјална радница
Маја Думнић, дипломирана психолошкиња

За издавача:
Рада Митровић
Директорка ПЗСЗ

Лектура:
Зоран Јеремић

Коректура:
Раденко Вуксановић

Технички уредник
Радомир Богдановић

Штампа
Графичар, Ужице

Тираж
500

Нови Сад, 2016
ISBN 978-86-89563-04-7

Свако умножавање, копирање, прештавање или смештање на било какав медиј подлеже предходном одобрењу од стране издавача.

Публикација СМЕРНИЦЕ ЗА СРОДНИЧКО ХРАНИТЕЉСТВО је припремљена и одштампана у оквиру пројекта: „Развој сродничког хранитељства, подељене бриге за децу са сметњама у развоју и културно компетентне праксе у социјалном раду“ који Покрајински завод за социјалну заштиту реализује у оквиру ширег пројекта “Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Србији“ који финансира Европска унија, а спроводи УНИЦЕФ у партнерству са Министарством правде и Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Садржај и ставови изнети у овој публикацији не изражавају нужно ставове УНИЦЕФ-а, Европске уније, Министарства правде или Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Пројекат
финансира
Европска
унија

Република Србија
МИНИСТАРСТВО
ПРАВДЕ

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ЗА
РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ,
БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА
ПИТАЊА

Садржај

ПРЕДГОВОР	7
УВОД	8
1. КОНЦЕПТ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА	10
1.1 АКТУЕЛНИ НОРМАТИВНИ ОКВИР - КОНЦЕПТ ДЕЧИЈИХ ПРАВА	10
1.2. ПРЕДНОСТИ И ИЗАЗОВИ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА	13
2. ПРОЦЕНА НАЈБОЉЕГ ИНТЕРЕСА ДЕТЕТА У ПРИМЕНИ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА	16
2.1. СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРОЦЕНЕ	16
2.2. ПРОЦЕНА ПОРОДИЧНЕ МРЕЖЕ	21
2.3. УЧЕШЋЕ ДЕТЕТА У ПОСТУПКУ	24
2.4. УЧЕШЋЕ РОДИТЕЉА У ПОСТУПКУ ЗАШТИТЕ ДЕТЕТА	25
2.5. КОНЦЕПТ СТАЛНОСТИ	27
2.6. ИНДИКАТОРИ ЗА ПРИМЕНУ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА	28
3. ПРОЦЕНА И ПРИПРЕМА СРОДНИКА КАНДИДАТА ЗА ХРАНИТЕЉСТВО	30
3.1. ПРИМЕНА ПРОГРАМА ПРИПРЕМЕ ЗА ХРАНИТЕЉСТВО И ПРОЦЕНА СРОДНИЧКИХ КАНДИДАТА	30
4. ЗАСНИВАЊЕ ХРАНИТЕЉСТВА И ПЛАНИРАЊЕ ЗАШТИТЕ	34
4.1. ЗАСНИВАЊЕ ХРАНИТЕЉСТВА	34
4.2 ПЛАНИРАЊЕ ЗАШТИТЕ	35
5. ПОДРШКА И ПРАЋЕЊЕ	38
5.1. ПОДРШКА БИОЛОШКОЈ ПОРОДИЦИ	38

5.2. ПОДРШКА И ПРАЋЕЊЕ СРОДНИЧКЕ ХРАНИТЕЉСКЕ ПОРОДИЦЕ	39
ЛИТЕРАТУРА.....	46
ПРИЛОЗИ	49

ПРЕДГОВОР

Смернице су настале као део пројекта који реализује По-крајински завод за социјалну заштиту у партнерству са УНИ-ЦЕФ-ом: **„Развој сродничког хранитељства, подељене бриге за децу са сметњама у развоју и културно компетентне праксе у социјалном раду“**.

Пројекат је део ширег пројекта ИПА 2013: **„Унапређење пра-ва детета кроз јачање система правосуђа и система социјалне заштите у Србији“**, који реализују у партнерству УНИЦЕФ, Ми-нистарство правде, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања уз финансијску подршку Европске уније.

Смернице промовишу вредности и основне циљеве промена у систему социјалне заштите усмерених на промоцију породично орјентисаних решења у подршци деци и њиховим родитељима.

Аутори смерница су, крећући се у оквирима актуелног норма-тивног оквира, дефинисаних стандарда у процесу заштите деце из породица у ризику од измештања, односно деце на алтернативном старању, резултата научних истраживања у овој области, сачинили практични водич усмерен на:

- јачање компетенција професионалаца у социјалној зашти-ти
- информисање и едуковање деце, родитеља и старатеља
- информисање и едуковање пружалаца услуге храни-тељског смештаја

Очекујемо да ће текст Смерница бити информативан за наше сараднике у локалној заједници, пре свега васпитаче, наставнике, професоре, здравствене раднике, полицијске службенике, стручња-ке из цивилног сектора посвећене раду са децом и породицама.

Верујемо да ћемо, ангажовањем за добробит деце, имати под-ршку медија и грађана у свим срединама.

Координатор

УВОД

Политика и пракса заштите деце и младих¹ без родитељског старања у Републици Србији се, више од деценије, крећу у правцу породично орјентисаних решења.

То је исходovalo убрзаним развојем хранитељства и његовом преминацијом (око 88%) у односу на смештај деце у институције. Направљени су и први помаци у развоју специјализованог хранитељства. Позитивно искуство породичног живота у хранитељским породицама је несумњиво за добробит деце.

Позитивне процесе у развоју стандардног породичног смештаја није пратило развијање програма интензивне подршке биолошким породицама. Смештај у стандардне хранитељске породице, уместо карткорочног збрињавања деце, често се претвара у дугорочне животне аранжмане. Наведени процеси упућују на неопходност развијања услуга интензивне подршке биолошким породицама у кризи, како би се измештање деце превенирало, односно подржали процеси уједињења породице.

Нормативни контекст даје предност смештају деце у сродничке породице. Вредносни оквири базирани на правима деце и стандарди културно компетентне праксе упућују на сродничку породицу као први избор за бригу о деци која не живе са својим родитељима. Очекује се да ће сродници успешније моћи детету да осигурају стабилност, континуитет односа, особености социјалне средине и начина живота.

Сродничке хранитељске породице су заступљене са око 12%² у односу на све облике алтернативне бриге о деци, што су неповољна кретања у односу на утврђене стандарде заштите деце али и искуства других држава. Промишљање о узроцима наведених података отвара питања која се односе на адекватност актуелног

1 У даљем тексту се користи израз дете, а односи се на дете и младу особу.

2 Жегарац Н., уредила (2014) *У лавиринту социјалне заштите-Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Центар за истраживање у социјалној политици и социјалном раду.

нормативног оквира, обим послова и компетенције стручњака у социјалној заштити, развијеност конкретног процедуралног оквира и јасног мандата служби, развијање програма интензивне подршке породици али и специфичних услуга подршке сродницима старатељима и хранитељима, усмереност на стандарде културно компетентне праксе.

Смернице немају за циљ да обухвате цео проблемски контекст сродничког хранитељства. Релевантна питања која тангирају развој система и унапређење нормативног оквира биће усмерена ка доносиоцима одлука.

Фокус у изради Смерница је на подршци учењу, јачању компетенција и вештина професионалаца у центрима за социјални рад, центрима за породични смештај и усвојење, као и на континуираном учењу хранитеља, као битним факторима унапређења праксе.

1. КОНЦЕПТ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА

1.1 АКТУЕЛНИ НОРМАТИВНИ ОКВИР - КОНЦЕПТ ДЕЧИЈИХ ПРАВА

Према **Конвенцији УН о правима детета**³ свако дете које је привремено или стално лишено породичне средине или коме, у његовом најбољем интересу, не може бити допуштено да у таквој средини остане, има право на посебну заштиту и помоћ државе. Државе треба да воде такве политике које ће обезбедити подршку породици како би могла да испуњава своје обавезе према детету. С обзиром да је породица природна средина за раст и развој детета те политике треба да унапређују и јачају способности родитеља да се старају о свом детету. Уколико, уз сву пружену помоћ и подршку система, није могућостостанак детета у биолошкој породици, обавеза је да се пронађе друго, одговарајуће решење за дете. У складу са Конвенцијом УН о правима детета приоритет у збрињавању детета даје се породичном старању. У неким ситуацијама, поштујући Конвенцију УН о правима детета, заштита детета без родитељског старања се реализује у породицама чији су чланови у различитим степенима сродства са дететом.

Према **Смерницама УН за алтернативно старање о деци**, које је донела Генерална скупштина Уједињених нација 2009. године у циљу операционализације општих стандарда Конвенције о правима детета, хранитељско старање пружају детету у сопственом дому породице или појединци који су за то овлашћени. Као вид алтернативног старања у Смерницама се наводи сродничко старање, које пружају рођаци или друга лица блиска породици и позната детету.

3 Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета ("Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 15/90 и "Сл. лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 4/96 и 2/97)

Основни принципи Смерница су:

- приоритет се даје напорима да дете остане у породици, као и развоју превентивних програма за јачање родитељства;
- алтернативно старање се темељи на индивидуалним одлукама које се доносе за свако дете понаособ;
- одлука о смештају мора бити у складу са проценом најбољег интереса детета и мишљењем детета

Појам детета без родитељског старања је у Смерницама УН за алтернативно старање о деци (из 2009. године) широко дефинисан, као „дете које не живи бар са једним од родитеља, без обзира на разлоге или околности“.

Породични закон Републике Србије дефинише дете без родитељског старања као „дете које нема живе родитеље, дете чији су родитељи непознати или је непознато њихово боравиште, дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права односно пословне способности, дете чији родитељи још нису стекли пословну способност, дете чији су родитељи лишени права на чување и подизање односно васпитање детета и дете чији се родитељи не старају о детету или се старају о детету на неодговарајући начин“.⁴ Обавеза је државе да дете без родитељског старања збрине у складу са процењеним најбољим интересом детета. Систем социјалне заштите у Републици Србији води посебну бригу о деци без родитељског старања која су збринута у хранитељским породицама или установама социјалне заштите.

Породични смештај - хранитељство је у Републици Србији уређен Породичним законом, **Законом о социјалној заштити** као и **Правилником о хранитељству** и другим подзаконским актима.

Породични закон прописује услове за заснивање хранитељства, поступак за заснивање хранитељства, права и дужности родитеља, хранитеља, када хранитељство престаје као и шта се потом предузима у заштити деце.⁵ Такође је предвиђено да се у поступку

4 Породични закон, *Службени гласник РС*, бр.18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015,члан 113. став 3.

5 Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 110 – чл. 123.

заснивања хранитељства сходно примењују одредбе закона које су релевантне за поступак заснивања усвојења.⁶

Закон о социјалној заштити указује на потребу збрињавања деце првенствено код сродника када је то у најбољем интересу детета уколико је сродник процењен као подобан, односно уколико је прошао законом предвиђену обуку и стекао лиценцу. У истом ставу је наведено да сродник који брине о детету без родитељског старања има статус хранитеља.⁷ Према том закону, предвиђено је неколико врста породичног смештаја: стандардни, смештај уз интензивну или додатну подршку, ургентни, повремени и друге врсте смештаја у другу породицу.⁸

Правилником о хранитељству се прописују ближи услови за заснивање хранитељства и смештај деце у другу породицу, ближи услови за примену законом одређених облика хранитељства, стандарди за остваривање заштите детета на хранитељству и стандарди стручног поступка, програм припреме за хранитељство, нормативи и стандарди за обављање делатности центра за породични смештај и начин вођења евиденције и документације о хранитељству.⁹ Такође, у члану 2. дефинисана је и сврха хранитељства као „мера заштите детета без родитељског старања, односно детета под родитељским старањем које има сметње у психофизичком развоју или поремећај понашања, а које привремено не може да живи са својим родитељима. Детету на хранитељству обезбеђује се, у складу са законом, адекватан облик хранитељства и хранитељска породица у складу са његовим индивидуалним потребама и остваривањем његовог најбољег интереса. Заснивањем хранитељства успоставља се однос између детета и хранитеља који одговара односу дете - родитељ. Хранитељи преузимају непосредну бригу о детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању, а у циљу његовог оспособљавања за самосталан живот и рад.“¹⁰

6 Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015, члан 328. став 1.

7 Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011, члан 50.

8 Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011, члан 49.

9 Правилник о хранитељству, *Службени гласник РС*, бр. 36/2008, члан 1.

10 Правилник о хранитељству, *Службени гласник РС*, бр. 36/2008, члан 2.

Поменути Закон о социјалној заштити и Правилник о хранитељству не прописују сродничко хранитељство као посебан облик хранитељства, односно породичног смештаја. У члану 31. Правилника о хранитељству предвиђен је начин избора хранитељске породице за дете из реда хранитеља који имају потврду за бављење хранитељством. Самим тим избор „сродничке хранитељске породице“, заправо подразумева ситуацију да су сродници претходно прошли процес процене и припреме и обуке, као и сви други хранитељи. Чланом 32. и 33. Правилника о хранитељству регулисана је процедура избора адекватне хранитељске породице, који се примењују и у случају када се за дете врши избор сродника за његовог хранитеља.

Искуства примене и развоја хранитељства на подручју Републике Србије, указују на чињеницу да поред постојећих облика породичног смештаја постоји и облик смештаја деце у сродничке хранитељске породице.

1.2. ПРЕДНОСТИ И ИЗАЗОВИ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА

Деци која не могу да живе са својим родитељима потребна је стабилна, на љубави заснована брига. Промоција стабилности и континуитета за децу у систему заштите сматра се темељним стандардом добре праксе. Уколико је то у најбољем интересу детета, *збрињавањем детета у сродничкој породици реализује се право детета на породично старање, задовољава његова потреба за сталношћу и повезаношћу*. Криза чији је исход да дете не живи са својим родитељима представља трауматски губитак у чијем превазилажењу се дете ослања на подршку блиске особе. Сродничка породица - најчешће бабе, деде, тетке, ујаци, стричеви, за дете значи близину и подршку. Уз дете је одрасла особа са којом има успостављену емоционалну везу, засновану на крвном сродству и заједничком искуству. Заједнички су им традиција и историја породице. Основне одреднице дететовог идентитета остају исте – ко сам ја, чији сам, одакле сам, са ким живим. Образовна и социјална

мрежа детета је стабилна. Дете по правилу остаје у кући у којој је и живело.

Доживљај стабилности и сигурности ојачава дете да се носи са траумом и чињеницом да не живи са својим родитељима. Живећи у сродничкој хранитељској породици, деца себе не виде као некога ко је „у заштити“, а породицу сродника доживљавају као „природно“ место за живот, што је значајно за изградњу самопоштовања и позитивног идентитета. Везе између породице у којој дете живи и родитеља детета су вишеструке и јаке и очекује се да ће дете остати у контакту са родитељима, што би требало да повећа шансе за поновни заједнички живот детета са њима. Брига о сиблинзима у сродничкој породици најчешће се не доводи у питање. Осећај повезаности детета са породицом гради веровање и детета и сродника да ће дете, уколико нема могућности да настави живот са родитељима, остати у породици до одраслог доба.

Међутим, *постоје изазови и ризици који проистичу из контекста сродничког хранитељства*. Заједничка породична историја детета и сродничког хранитеља најчешће значи да се носе са истим губицима, што може утицати на снаге хранитеља да подрже дете у процесу превладавања тешких осећања. Честа је и ситуација да се сроднички хранитељи истовремено носе са неразрешеним проблемима са родитељима детета и одговорношћу бриге за дете. Породичне односе могу и даље

оптерећивати неадекватни модели решавања проблема, конфликти, ниска толерантност. Динамика односа у сродничким хранитељским породицама је врло специфична, услед различитих улога које сродници имају или су имали у животу детета и није ретка ситуација да

је изражена конфузија улога и задатака. Сродници поред љубави осећају и обавезу преузимања бриге о детету, породична криза их чини емпатичним према детету, али преузимање родитељских дуж-

Улога професионалаца је да благовременим поступањем и активирањем породичних и срединских ресурса, превенирају ризике, реагују у кризи и допринесу добробити детета које живи у сродничкој хранитељској породици.

ности изузетно утиче на њихов живот. Неретко им оставља мало простора за учење, промишљање, рад на себи како би пре свега разрешили породичну кризу и кренули даље, а потом и унапредили бригу о детету.

Сроднички хранитељи у нашој пракси и пракси других земаља су старијег животног доба, то су најчешће деда и баба, у значајном проценту су ниског образовног статуса, носе се са оскудном материјалном ситуацијом, брину о адолесцентима¹¹. Са друге стране наша стручна пракса и истраживања других земаља потврђују оправданост превасходног смештаја деце у сродничке породице¹². Однос препознатих снага, изазова и ризика чини јасном потребу за обезбеђивањем интензивне подршке система социјалне заштите сродничкој породици. У интересу детета је живот у сродничком окружењу уколико то подразумева сигурну и компетентну бригу. Сведоци смо снаге љубави и посвећености коју деца добијају у највећем броју сродничких хранитељских породица.

Развој хранитељства значајно је унапредио положај сродничких породица које су постале сродничке *хранитељске* породице, али је са друге стране учинио видљивијом потребу за даљим развојем овог облика хранитељства и у области законске регулативе и у области подршке.

Унапређење сродничког хранитељства је могуће ако се одлуке које се тичу детета доносе на основу целовите процене стања и потреба детета, његовог породичног и социјалног окружења, планирања заштите детета, уз активирање шире породичне мреже, специфичне обуке и вишеструке подршке сродничкој хранитељској породици, као и додатног јачања професионалаца.

11 Ehrle, Geen&Clark, 2001; Yardley, Mason&Watson, 2009; Миленковић, Агракијев, Ракић, 2015.

12 Hayduk, 2014; Wilson, 1996, према Winokur, Holtan&Batchelder, 2014.

2. ПРОЦЕНА НАЈБОЉЕГ ИНТЕРЕСА ДЕТЕТА У ПРИМЕНИ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА

Центар за социјални рад утврђује најбољи интерес детета за примену сродничког хранитељства најчешће у ситуацијама:

- када су у заштити детета без родитељског старања предузете мере старатељске заштите и дете смештено у породицу сродника који обавља дужност старатеља;
- при избору облика заштите детета које је привремено смештено у Прихватилиште за децу или ургентну хранитељску породицу;
- при промени врсте смештаја/премештаја детета смештеног у установи социјалне заштите или несродничкој хранитељској породици.

2.1. СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРОЦЕНЕ

Орган старатељства у поступку утврђивања најбољег интереса детета за смештај у сродничку хранитељску породицу спроводи мултидисциплинарни, индивидуализовану процену: стања и потреба детета, безбедности и ризика за дете, постојећих ресурса и снага за превазилажење проблема.

Модел процене који користе стручњаци у систему социјалне заштите за процену потреба детета, у случају када се врши процена за смештај детета у сродничку хранитељску породицу има одређене специфичности, у смислу детаљније експлорације неких области процене. Посебну пажњу треба посветити следећим областима процене:

- **Искуство неформалне бриге сродника о детету**

Процена се често реализује у ситуацији када је непосредну фактичку бригу о детету преузео сродник, након кризних догађаја у биолошкој породици. Пракса показује да се најчешће ради о најближим сродницима (бабе, деде, тетке, стричеви и др.) за које је дете емотивно везано, са којима је живело у домаћинству, или су га посећивали од рођења.

Овакав породични животни аранжман који дете прихвата и са којим су сагласни други сродници може у неким ситуацијама да отежава избор најбољег решења за дете. Задатак стручњака органа старатељства је да процене квалитет старања сродника о детету, њихову могућност да одговоре на развојне потребе детета, актуелно али и у будућности, да сходно проценама донесу одлуку о даљој заштити детета. Организовање породичне конференције би могло допринети укључивању шире мреже, договарању око кандидата за хранитеља, сагледавању и активирању различитих видова подршке у тражењу најоптималнијих решења за дете.

- **Процена квалитета старатељске заштите**

Посебно је важно проценити у којој мери је старатељ адекватно одговарао на потребе детета, колико је отворен за сарадњу, како са стручњацима органа старатељства, тако и према биолошкој породици детета, да ли поставља адекватне границе у васпитању детета као и у којој мери може да постави границе према родитељима детета. Сама чињеница да сродник старатељ добро врши старатељску дужност не мора нужно да води процени да ће адекватно обављати хранитељску улогу, те је врло важно да стручњаци органа старатељства своје одлуке базирају на процењеном најбољем интересу детета.

- **Заједничка породична историја и култура**

Сродник и дете имају најчешће заједничку породичну историју и деле исте културне вредности. Сродник познаје све околности које су довеле до измештања детета. Зато најчешће нису потребне дуге припреме детета за смештај, а период прилагођавања

детета на нову организацију живота је знатно краћи.

Током процене треба доћи до података о позитивним догађајима из породичне историје, али и онима који се везују за губитке. У сродничким породицама које се суочавају са губитком и траумом (смрт родитеља детета, тешка обољења родитеља, рат, избеглиштво и др.) треба препознати стварне и потенцијалне јаке снаге одраслих који брину о детету. Породице се разликују по способностима, мотивацији за промену, вредностима, обрасцима комуникације, култури и целокупном функционисању, те начинима утицања на трајање проблема. Сродници најчешће знају и породичне тајне које могу да оптерећују функционисање породице и међусобне односе, а које најчешће нису вољни да поделе са стручњацима.

Да би орган старатељства донео одлуку која је у најбољем интересу детета, врло је важно проценити мотиве сродника за преузимање бриге о детету, као и чињеницу да ли ће породична историја бити отежавајући фактор у даљој бризи о детету.

- **Очување емотивних веза и односа/идентитет**

Детету које је збринато у породици сродника осигурани су: сталност у успостављеним односима, континуитет у културном, језичком и религијском пореклу. Важно је да детету буде и даље доступна позната мрежа подршке и да се не постављају нови захтеви прилагођавања.

Између сродника и детета најчешће већ постоји јака емотивна веза која доприноси дететовом доживљају сигурности и стабилности. Одрастањем у породици сродника детету се омогућава да сачува свој идентитет, да сачува и даље развије успостављене емотивне везе.

Дешава се да је дете у породици сродника прихваћено као равноправан члан, да му је обезбеђена трајност бриге пре него што је постало корисник у систему социјалне заштите. Наведена околност, поред позитивних, може имати и негативних импликација по дете за случај занемаривања или злостављања од стране сродника.

Важно је да дете има информације због чега су сродници преузели бригу о њему. Такође је битно разумевање нове организације породичног живота у којој блиски сродници (бабе, деде, тетке, стричеви, ујаци...) добијају нову улогу хранитеља, обавезе, одго-

ворности које имају родитељи. Често је управо ова двојност улога и несналажење у њима фактор који узрокује потребу за повећаном подршком стручњака како сродницима тако и самом детету.

- **Карактеристике односа између родитеља, детета и сродника**

Дететов однос према родитељима и сродницима говори о његовим искуствима, степену привржености, очекивањима и потребама. Врло је важно проценити о каквом обрасцу привржености је реч, како према родитељима, тако и према сроднику потенцијалном хранитељу. Процена треба да нам осветли какав је квалитет успостављеног односа са сродницима. Посебно, да ли су сродници довољно осетљиви за потребе детета, прихватају ли га са свим карактеристикама, какав је квалитет интеракције међу њима, као и да ли су приступачни у односу према детету. Значајно је утврдити трајање, континуитет и стабилност односа између сродника и детета. Сродници, учествујући у одрастању детета у биолошкој породици, углавном имају увид у свакодневни живот детета и значајне догађаје, те могу бити извор ширих информација за процену и планирања подршке детету.

За процену потреба детета и стабилност смештаја важна је и чињеница да ли сродници имају своје дете и ког је узраста. Према Фуентес - Пелаез¹³ пожељно је да биолошко дете сродника и дете које се прима на смештај не буду истог пола и узраста. Уколико понашање детета на смештају угрози стабилност и функционисање породице постоји висок ризик од прекида смештаја. Отуда потреба да се пажљиво анализира структура и функционисање потенцијалне сродничке хранитељске породице.

На успешност смештаја детета код сродника значајно утичу и ставови сродника према биолошкој породици и могућност успостављања добрих сарадничких односа са њима. Позитиван став сродника према родитељима детета на смештају допринеће емотивној стабилности детета, јер дете остаје са њима и даље у јаким емотивним везама. Дете често испољава збуњеност и амбивалентна

13 Fuentes-Pelaez, N. i dr. (2015) Assessment in Kinship Foster Care: A New Tool to Evaluate the Strengths and Weaknesses, Social Sciences.

осећања због тога што мора да се сели из своје породице¹⁴ Управо из тих разлога код процене потреба детета нужно је утврдити на који начин ће дете задржати контакт са родитељима.

- **Карактеристике развоја детета - снаге и резилијенце**

Дете које се смешта у хранитељску породицу сродника најчешће има негативна искуства губитка родитеља, занемаривања или злостављања, која остављају краткорочне или дугорочне последице на раст и развој детета (проблеми у понашању, емотивном реаговању, социјалном развоју, физичком, здрављу...). Самим тим се пред сродника хранитеља поставља врло захтеван задатак да одговори на ове сложене задатке. Познато је да безбедно, стабилно, негујуће и на дете усмерено породично окружење може помоћи у редуковању последица негативних ефеката ових искустава. Због тога је врло важно благовремено сачинити процену стања и потреба детета и донети одлуке које ће одговарати његовом најбољем интересу.

Према Жегарац (2014)¹⁵ потребе деце на смештају су веома комплексне и варирају у зависности од узраста, сметњи у развоју, стања менталног здравља, разлога за улазак у смештај, типа и квалитета смештаја, искуства детета на смештају, дужине трајања, узраста приликом напуштања смештаја и других фактора.

При процени, посебно треба вредновати снаге детета, односно оне карактеристике детета, чланова сродничке породице и окружења које могу помоћи у превазилажењу потешкоћа (здравље, приврженост, добре социјалне вештине, уредан емоционални развој, редовни приходи породице, отвореност породице, итд). Значајно је утврдити и резилијенце детета (хумор, креативност, вредности, увид, независност, иницијатива, односи), односно капацитете детета да се успешно адаптира на промене. Овај стални процес

14 Грујић, Д. (2005) *Породични смештај деце, више од родитељства*, Београд, ЈП „Службени гласник“.

15 Жегарац Н., уредила (2014) *У лавиринту социјалне заштите-Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Центар за истраживање у социјалној политици и социјалном раду.

прилагођавања је у значајној вези са развојним процесима, односима са значајним другим и специфичним животним околностима детета. Проценом је важно дефинисати и уравнотежити са снагама и ризике, односно околности које могу угрожити безбедност и развој детета (индивидуални, породични и средински), актуелно или у будућности, а ради планирања заштите детета у сродничкој породици и предузимање превентивних мера. Смештај код сродника може бити најбезболније решење за дете, јер је то детету најчешће блиско окружење, са познатим начином живота, које увећава могућност да се обезбеди сталност и континуитет у животу детета и не поставља превише нових захтева за прилагођавање.

Истраживања су показала да смештај детета у сродничку хранитељску породицу представља стабилнију врсту смештаја за дете, да је подложен мањим непланираним исходима и да нема негативних последица на емотивни развој детета (Фуентес-Пелаез и сар., 2015). Стабилност смештаја и успостављен однос поверења са сродником хранитељем који је доследан у свом односу према детету доприноси позитивном развојном исходу.

2.2. ПРОЦЕНА ПОРОДИЧНЕ МРЕЖЕ

Идентификовању сродника спремних да уђу у процес процене и припреме за хранитељство претходи:

- мапирање и окупљање што већег броја сродника;
- информисање сродника о хранитељству;
- рад на мотивисању сродника да прихвате бригу о детету.

Орагнизација породичне конференције може бити корисна ради окупљања сродника и прављења породичног договора око могућих кандидата за хранитеља, старатеља, особа спремних да на друге начине пружају подршку детету и родитељима.

Породична мрежа има веома значајну улогу у дечијем развоју и породичном функционисању уопште. Посебно је значајно проценити њене снаге, потребе и ризике (према потреби активирати их и оснажити) ради заштите детета чији је најбољи интерес алтернативна брига сродника.

Процена породичне мреже подразумева разматрање структуралних елемената: величина мреже, учесталост контаката с члановима мреже и врсте односа у социјалној мрежи. Такође су релевантни функционални елементи: квалитет помоћи детету и родитељима/старатељима од стране мреже, начин на који родитељи/старатељи доживљавају помоћ мреже и њену доступност, односи између чланова мреже (Обретковић, Жегарац, 2001) . Функционални елементи, афилијативна обележја указују на значења која за дете имају чланови његове породичне мреже, односно да ли односе доживљава као емоционално позитивне или негативне, те да ли представљају довољну социјалну подршку. Дете које у својој околини има више социјалне подршке, има раширенију породичну мрежу, боље се прилагођава на промене услед издвајања из породице и смештаја у сродничку хранитељску породицу.

Корисно је познавање образаца по којима функционишу породичне мреже (Килен, 2001):

- стабилна, отворена и сарадничка мрежа (адекватна брига о деци, сигурна приврженост; особе имају честе контакте са пријатељима и родбином и они су им извор подршке);
- стабилна, затворена и повучена мрежа (породице које занемарују децу, пријатељства трају кратко, ретки контакти са пријатељима, често контактирају са рођацима, не верују члановима мреже, веома су зависни или независни од чланова мреже);
- нестабилна, отворена и непријатељска мрежа (породице у којима су деца изложена насиљу и занемаривању, пријатељства су краткотрајна, често се виђају с пријатељима и рођацима, немају поверења у рођаке, пријатељи им или не помажу или веома много помажу).

Професионалци могу поклонити пуно поверење стабилној, отвореној и сарадничкој мрежи, која пружа велике ресурсе за бригу о детету. Важно је да професионалци препознају када постоје тешкоће родитеља у комуникацији са својим социјалним мрежама, те брижљиво сагледају могуће врсте подршке за дете од стране сродника, кумова, комшија и др. Родитељи који избегавају контакте са социјалном мрежом и не дозвољавају деци да контактирају са сродницима, онемогућавају развој привржености између детета и значајне и функционалне одрасле особе у социјалној мрежи. Такође у тим ситуацијама професионалци тешко долазе до података о сродницима ове деце и њиховим могућностима да их заштите. Значајно је да постоји свест од могућег ризика да приликом узимања анамнестичких података од родитеља нећемо добити све релевантне податке о социјалној мрежи, те треба прикупити податке и из других расположивих извора (најчешће институција са којима је породица била у контакту).

Поред подржавајуће улоге, мрежа може бити извор лоших утицаја за породицу и дете. Нарочито се то односи на велике, оптерећујуће нефункционалне породичне мреже, са slabим границама, где родитељи имају позитиван однос према члановима мреже и оданост показују често трошећи и последња средства породице за њене потребе, а на уштрб деце. Очекује се од детета да, из оданости мрежи, не говори о тешкоћама и уопште некритичком понашању одраслих из његовог окружења у свим областима живота. Између родитеља и овакве породичне мреже може долазити до сталних или повремених конфликта што се одражава на ниво и квалитет подршке коју дете добија. У случају када дође до реализације сродничког хранитељства, постоје велики ризици јављања конфликта лојалности код детета у односу на сроднике и родитеље са јаком нефункционалном социјалном мрежом.

Поред алтруистичке мотивације сродника за бригу о детету, можемо се суочити и са специфичним негативним интеракцијским обрасцима између сродника и родитеља детета. С тога је процена интеракција између родитеља и сродника (баба, деда, ујака, тетака, браће...) веома значајна за сагледавање могућности и ограничења бриге о детету у оквиру шире породице. Уколико се определимо за примену сродничког хранитељства у условима нефункционалног

односа између родитеља и сродника који непосредно брину о детету, потребно им је пружити помоћ и подршку у превазилажењу тешкоћа. Такође, потребно је обавити разговор са дететом о односу родитеља и хранитеља, укључујући и позитивне стране али и тешкоће и сукобе.

2.3. УЧЕШЋЕ ДЕТЕТА У ПОСТУПКУ

У поступку смештаја у сродничку хранитељску породицу стручни радник има обавезу да обезбеди партиципацију детета у складу са његовим узрастом, когнитивним и емотивним развојем.

Дете које је способно да формира своје мишљење има право слободног изражавања тог мишљења као и право да благовремено добије сва обавештења која су му потребна за формирање мишљења.¹⁶ Мишљењу детета мора се посветити дужна пажња у свим питањима која га се тичу и у свим поступцима у којима се одлучује о његовим правима, а у складу са годинама и зрелости.¹⁷ **Дете које је навршило 10 година, уколико је способно да расуђује, мора да да своју сагласност за смештај у хранитељску породицу.**¹⁸ Мишљење детета може утврдити представник органа старатељства, школски психолог, или стручњак установе за посредовање у породичним односима и то у присуству особе од поверења коју дете само означаи.

Ситуације у којима се утврђује мишљење детета за смештај у сродничку хранитељску породицу, везане су са губитком родитељског старања и представљају губитак за дете и за сродника који прихвата дете. Стручни радник који обезбеђује партиципацију детета треба да све време буде свестан те реалности а да задржи свој професионални однос.

Дете које већ живи у породици сродника или је имало блиске

16 Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, члан 65. став 1.

17 Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, члан 65. став 3.

18 Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, члан 116.

и учестале контакте са тим сродницима, себе најчешће не види као „дете у заштити“. Ова околност може да иде у прилог задовољавању развојних потреба детета, које се у тој средини осећа прихваћено, сигурно и безбедно. Насупрот томе, уколико је дете доживело неповољно искуство живота код сродника, имаће осећај да нема ничију подршку и да је препуштено само себи, односно имаће потешкоће у изражавању својих потреба и успостављању односа поверења са другим одраслим.

Укључивање детета у процес одлучивања у поступку смештаја у сродничку хранитељску породицу између осталог одражава и наше поштовање према детету као индивидуи. Дете је уосталом главни извор инфомација о оном шта му се дешава и указивање значаја оном што дете исказује утиче на процену његовог најбољег интереса. Детету увек треба дати објашњења и информације које могу утицати на његов живот, при томе водећи рачуна о начину саопштавања истих.

Важне одлуке и препоруке детету треба да саопштава стручњак са којим дете има успостављен однос поверења. Детету треба помоћи, да у складу са својим развојним способностима, разуме шта се дешава у његовом животу и који су разлози довели до тога. Не треба заборавити да разговор са дететом пружа податке значајне за процену и да је за партиципацију детета у поступку јако значајна његова способност да схвати различите могућности за решење ситуације у којој се налази и оно што из њих произлази.

2.4. УЧЕШЋЕ РОДИТЕЉА У ПОСТУПКУ ЗАШТИТЕ ДЕТЕТА

Родитељима је потребно пружити све потребне информације на основу којих могу формирати став о смештају детета у породицу сродника и остваривању контаката са дететом. Узајамни модел процене, који подразумева утврђивање родитељске перцепције проблема и његове спретности за промену, идентификовање ресурса и потенцијала родитеља и ресурса заједнице, те заједничко одлучивање стручњака и родитеља о добробити детета је истовремено интервенцијски, оснажујући, едукативан и превентиван. Про-

пес издвајања детета из породице је стресан догађај за родитеље, а нарочито за дете. Стручни радници треба да усмере рад ка успостављању сарадничког односа са родитељима како би схватили досадашње пропусте у бризи о детету и оправданост и корист коју детету доноси смештај у сродничку породицу. Уколико постоји сагласност родитеља, припрема детета, смештај и прилагођавање протичу знатно лакше, што је посебно значајно за старију децу.

Учествовање родитеља у процесу смештаја детета у сродничку породицу код њих ствара осећај да су учинили нешто добро за своје дете, а код деце доживљај да је родитељима до њих стало, иако не могу бринути о њима.

Родитељима треба пружити подршку да на разумљив и прихватљив начин објасне детету разлоге за његов смештај код сродника.

Када родитељи не прихватају смештај детета у сродничку хранитељску породицу, поребно их је, применом стручног и формалног ауторитета, мотивисати за сарадњу са стручним радницима и сродницима хранитељима. Стручни ауторитет се показује отвореним показивањем бриге за дете, јасним очекивањем и порукама везаним за понашање родитеља према детету. Формални ауторитет се заснива на примени закона (Килен, 2001)

Поступак процене најбољег интереса детета у примени сродничког хранитељства, може олакшати посебна усмереност на следеће сегменте процене родитеља:

- снаге родитеља (увид у проблеме, мотивисаност за промену породичне ситуације, спремност да тражи и прихвата помоћ, подршка пријатеља и сродника; приврженост детету);
- ризици у функционисању родитеља (менталне/физичке/емоционалне тешкоће, злоупотреба супстанци, насиље у породици, злостављање деце, незрелост родитеља, недостатак родитељских вештина и знања);
- однос родитељ-дете (приврженост, став родитеља према детету и његовим потребама);
- однос родитеља према сродницима који пружају алтернативну бригу;

-
- став родитеља према примени смештаја у сродничку хранитељску породицу;
 - спремност на сарадњу са стручним радницима.

2.5. КОНЦЕПТ СТАЛНОСТИ

Оријентација на благовремено дефинисање циљева сталности за дете у систему заштите је резултат приступа у социјалном раду заснованом на дечијим правима и базичним потребама.

У фокусу је право детета на породични живот, базична потреба за сталношћу/стабилношћу, континуитетом релација, безусловној прихваћености/припадању.

У литератури постоји више одређења концепта сталности. Тако Реина Санчез (по Жегарац 2014 ст. 101) указује да је **„сталност вишедимензионални концепт са најмање три носеће димензије:**

- релациона сталност (љубав, емоционална подршка, припадање, безбедност, стабилност, доживотна посвећеност континуитету односа);
- физичка сталност (породична нега, стална расположивост и добродошлост у дому, стална сигурносна мрежа и „сигурна лука“);
- законска сталност (законски односи родитеља и деце, усвојење, старатељство и сл.):“

Планирању сталности за дете приступа се одмах по отпочињању рада на случају када постоје индиције да су породици потребне дуготрајније услуге социјалних служби.

Важно је да се осигура индивидуализован приступ у процени, укључи дете и све значајне особе, процена фокусира на параметре релевантне за дефинисање циља сталности, а посебно на: личне снаге детета, потенцијале родитеља да праве позитивне промене,

шире породичне и социјалне ресурсе.

Мобилизација свих ресурса за што раније достизање циља сталности, за дете представља велику добробит, јер смањује време проведено на смештају, умањује ризике од промена смештаја, убрзава процесе прераде губитака и отварање перспективе стабилног раста и развоја.

Стратегије доследно орјентисане на концепт сталности у процени и планирању заштите деце, доприносе дугорочно смањењу броја деце, која се, због угрожене безбедности и занемаривања основних потреба, издвајају из природних породица;

Сроднички хранитељски смештај би могао бити одговарјући облик заштите детета, када исходи процене упућују на следеће циљеве сталности:

- повратак детета у природну породицу
- дуготрајни живот детета у породици сродника –старатеља
- осамостаљење младе особе у породици сродника/старатеља

2.6. ИНДИКАТОРИ ЗА ПРИМЕНУ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА

Стратегију заштите детета треба усмерити ка примени сродничког хранитељског смештаја када се, сумирањем података у процесу процене, утврде следећи индикатори:

- дете старије од 10 година, способно да изрази мишљење, изричито у ставу да живи у конкретној сродничкој породици;
- дете млађе од 10 година, на начин примерен узрастним / комуникацијским способностима, испољава блискост/ приврженост према једној или више особа у породичној мрежи;
- дете има искуство неформалне бриге сродника пре измештања, различите по природи и интензитету (од примарне негујуће фигуре, преко повремене дуже или краће непосредне бриге, до континуираних и блиских личних контаката);
- дете старијег узраста испољава проблеме у понашању и

-
- психичком функционисању, са којима су сродници спремнији да се суочавају у односу на друге хранитеље;
- изненадна животна околност (тешка болест/инвалидност, смрт...) дете лишила родитељске бриге у околностима разгранате и подржавајуће породичне мреже;
 - биолошки родитељи детета сагласни/предлажу/захтевају привремено збрињавање свог детета у конкретној сродничкој породици;
 - породична мрежа процењена као стабилна, отворена и сарадљива:
 - већи број сродника у односу на даљу бригу о детету респонзивни, приступачни, спремни за различите модалитете подршке;
 - релације између детету значајних трећих особа, блиске/сарадничке без конфликта и конкуренције;
 - најмање један сродник има капацитете да осигура чување и подизање детета.

Листа наведених индикатора је отворена, као што је и животна ситуација сваког детета јединствена.

Одлуке се не доносе на основу појединачног индикатора већ у њиховом међусобном садејству.

3. ПРОЦЕНА И ПРИПРЕМА СРОДНИКА КАНДИДАТА ЗА ХРАНИТЕЉСТВО

3.1. ПРИМЕНА ПРОГРАМА ПРИПРЕМЕ ЗА ХРАНИТЕЉСТВО И ПРОЦЕНА СРОДНИЧКИХ КАНДИДАТА

Законски прописи изједначавају стандарде процене и обуке као њеног дела, у односу на сродничке и несродничке кандидате, што као ефекат има значајне добити за сродничку породицу у смислу повећања знања, бољег разумевања потреба детета, концепта хранитељства и двојности улога сродника-хранитеља.

Садашња заједничка припрема, односно обука сродничких и несродничких кандидата за улогу хранитеља полази од чињенице да *сва деца којој је потребан хранитељски смештај имају исте развојне потребе*, без обзира да ли се будућност детета везује за сродничко или несродничко хранитељство. Разумевање ових потреба, унапређење знања и изградња вештина о начинима њиховог адекватног задовољавања део су обуке која је саставни део процене за добијање опште подобности кандидата за бављење хранитељством.

Добит заједничке обуке несродничких кандидата који најчешће у тренутку уласка у процес имају само опште информације о хранитељству и сродника који у највећем броју случајева већ брину о детету/деци у односу на коју желе да преузму улогу хранитеља је стицање увида у свет оног другог: несроднички хранитељи суочени са животним причама сродника искораче из стереотипа да децу треба избавити из неких «страшних породица», имају прилику да чују животну причу о борби да дете остане у породици и привржености према детету. Са друге стране, сродници постају блиски са суграђанима код којих препознају жељу да помогну, пруже дом непознатој деци. Сродници од групе током обуке добијају признање, валидира се њихова оданост, жеља да заштите и негују дете, очувају дететов

идентитет и породичне везе. Осете разумевање других за сопствене родитељске грешке и неуспехе. Сродници током обуке увиде да нису сами, да су породичне приче као што је њихова много чешће него што су мислили. Структура и динамика групе учеснике уводе у процес учења. Стичући знања по принципима учења одраслих, кроз процес својствен групном раду, уз структурирано вођење од стране професионалаца, чланови групе граде међусобно уважавање које их чини отвореним за ставове, знања и искуства оног другог. У крајњем исходу «приче из прве руке» које емоционално проживе остају као трајно научене лекције које примењују у будућој бризи о деци.

Профил и потребе сродничких и несродничких хранитеља, није у потпуности исти. Уважавањем специфичности и профила и потреба сродничких кандидата морамо изаћи у сусрет током примене Програма припреме за хранитељство:

- **Губици:** сродник и дете се често носе са истим трауматским губитком, због чега капацитети сродника да подржи дете у процесу туговања могу бити умањени. Због чињенице да су најчешће без подршке на путу превазилажења сопствених губитака, сродници носе у себи годинама таложену **љутњу**: на родитеља због занемаривања или злостављања детета, љутња на «систем» због уверења да није довољно заштитио дете или помогао њима као породици, љутња на себе због осећаја да су били неуспешни у родитељству или у улози блиских сродника родитеља детета. Током обуке је потребно што прецизније дефинисати капацитете сродника да напредују у процесу преваладавања сопствених губитака како би детету помогли у преваладавању његових губитака. Тиме се отвара пут за планирање одговарајуће помоћи и подршке породици у овом сегменту.
- **Континуитет живота детета и његов идентитет:** кроз програм припреме осветлити потенцијалним хранитељима на који начин конфликтан однос са родитељима детета може утицати на остваривање дететове потребе за сталношћу и континуитетом, и развијању припадности породицама оба родитеља.

-
- **Породично васпитање:** сопствено родитељско искуство сродника је извор великих брига о личним капацитетима за васпитање детета из улоге хранитеља; процес обуке је почетна тачка у којој почиње процес промене најчешће стратегије «бити опрезнији, строжији» у разумевању да учење и подршка стручњака доприносе успешном васпитању детета. Кроз обуку се повећава разумевање кандидата о подељеној одговорности за дете.
 - **Сагледавање детета** о коме брину као детета које је пред истим изазовима, ризицима као и свако друго дете без родитељског старања, било у смислу ризика везаних за последице злостављања, занемаривања и стигматизације зато што не живи са својим родитељима и др.
 - **Припрема за почетак хранитељства:** фокус је на припреми за нове улоге и одговорности, боље разумевање сложености и умрежености улога у сродничким породицама (пored постојеће улоге рођака добијају и улогу одгајатеља, оног ко обезбеђује задовољење дететових потреба) што поред обима и врсте обавеза мења и степен њихове одговорности у односу на дете.
 - **Изградња партнерског односа:** кандидат сродник најчешће већ има изграђен модел сарадње и став према установама социјалне заштите, (искуства из праксе говоре да теже прихватају партнерски однос и подељену одговорност са институцијама тежећи аутономији у старању о детету) па је потребно већ током обуке отворити врата редефинисању овог модела и започети процес разумевања концепта тимског рада, нових професионалаца и расположиве подршке.

Специфичне области процене сродничких кандидата

Утицај интеракције родитеља детета са сродницима и дететом:

- однос и динамика контакта родитеља и детета и утицај места становања родитеља на хранитељски смештај детета;
- однос родитеља и сродника (кандидата) у прошлости и у садашњости;

-
- потенцијал да се поново преговара о породичним улогама и односима;
 - капацитет детета да се прилагоди новим улогама и односима.

Утицај болести зависности на родитеља и породични систем

- разумевање природе зависности, тешкоћа лечења, образаца рецидива и опоравка; утицај на планирање и доношење одлука у породичном систему;
- способност да се задржи фокус на сигурности и добробити деце када породични систем истовремено пружа подршку и родитељу у процесу излечења.

Процесу доприноси и да:

- едукатори имају свест о сопственим културним вредностима, култури кандидата, да су спремни да прихвате културолошке разлике, да разумеју шта се дешава у међукултурним интеракцијама. Неопходно је имати основна знања о култури народа са којим се ради и способност да се изграде вештине уклапања у различите културе;
- едукатори кроз пример, задатке и садржаје током програма припреме и обуке уважавају специфична искуства и потребе сродничких кандидата;
- едукатори поседују знања и вештине употребе различитих инструмената као што су генограми, еко мапа и сл.

- Кандидати, сродници упућени на обуку имају приоритет укључивања у процес у односу на остале кандидате уколико је процењено да је то у интересу детета.
 - Процес обуке уважава и прилагођава се специфичностима профила и потреба сродничких кандидата.
 - Професионалци су носиоци процеса изградње сарадничког односа (концепт тимског рада).

4. ЗАСНИВАЊЕ ХРАНИТЕЉСТВА И ПЛАНИРАЊЕ ЗАШТИТЕ

4.1. ЗАСНИВАЊЕ ХРАНИТЕЉСТВА

Центар за социјални рад доноси одлуку о заснивању сродничког хранитељства:

- када дете има утврђену општу подобност за хранитељство:
 - када дете има статус детета без родитељског старања;
 - када је осигурана партиципација детета примерено комуникацијским способностима;
 - када је дете старије од 10 година дало сагласност за смештај у сродничку хранитељску породицу; када је дата сагласност старатеља;
 - када је осигурано учешће/сагласност родитеља у поступку у складу са законом;
 - када је у најбољем интересу детета хранитељски смештај у породици сродника;
- када сродник (сродници) имају утврђену општу подобност за бављење хранитељством/издату потврду Центра за социјални рад;
- када је донета одлука о избору сродничке хранитељске породице;
- када је реализован план припреме детета и хранитеља у ситуацији када дете не живи у породици сродника као старатеља.

4.2 ПЛАНИРАЊЕ ЗАШТИТЕ

Водитељ случаја Центра за социјални рад координира процес планирања заштите детета, смештеног у сродничку хранитељску породицу.¹⁹

Одлука тима Центра за социјални рад о смештају детета у сродничку хранитељску породицу је исход процене, редовне или ванредне евалуације Плана услуга и мера за породицу, као и ревидирања дефинисаног циља сталности за дете.

Измештању детета из родитељске породице је претходила процена да примењене услуге подршке, мере контроле и надзора нису осигурале безбедност и услове за развој детета. **Останак детета у биолошкој породици, уз једног или оба родитеља, као циљ сталности није достигнут у разумном року, најдуже до две године, па се редефинише ка другом најмање рестриктивном аранжману.**

Ревидирани план услуга и мера треба да садржи: **редефинисани циљ сталности за дете (односно временски оквир/месец/година и стратегије за његово достизање), услуге подршке детету и сроднику хранитељу, план мера породично-правне заштите, план контаката детета са родитељима, другим сродницима и значајним особама, контролу остваривања старатељске заштите, план подршке родитељима за преузимање бриге о детету када је то у његовом најбољем интересу.**

У оквиру планирања заштите детета које је смештено у сродничку хранитељску породицу, разматра се, као прва могућност, што скорије враћање код родитеља. **Повратак код родитеља је први циљ сталности за дете на алтернативном смештају, осим у ситуацији:**

- када су родитељи напустили дете и недоступни су дуже од шест месеци;
- када су родитељи злоупотребили родитељско право или грубо занемарили родитељске дужности па су потпуно ли-

19 Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад. *Службени гласник РС*, бр. 59/2008 и 37/2010, чл. 68 и 72; Правилник о хранитељству, *Службени гласник РС*, бр. 36/2008, чл. 34 и 35.

шени родитељског права или су ови поступци у току;

- када су родитељи из других разлога трајније спречени да врше родитељско право, дугогодишње затворске казне/лишења пословне способности и др.

У ситуацији када повратак детета код родитеља није могуће постигнути у разумном року, односно када он није у најбољем интересу детета, разматра се опција да се сталност за дете обезбеди кроз:

- дуготрајан смештај у породици сродника старатеља/хранитеља;
- за младу особу осамостаљивање са смештајем код сродника старатеља/хранитеља;
- усвојење.

Сродничка породица може осигурати очување и даљу изградњу личног и породичног идентитета детета, целоживотну припадност, сигурност и сталност у емотивним везама и односима.

План контаката детета са родитељима и другим сродницима је саставни део Плана услуга и мера за породицу и дете.

План контаката детета са родитељима треба јасно дефинисати, тако да су прецизно наведене обавезе водитеља случаја, саветника за хранитељство сродника/хранитеља, родитеља и то на плану припрема контаката али и надгледања и процењивања интеракција и релација.

План треба да дефинише **учесталост контаката, дужину трајања, да ли ће бити надгледани, место организовања, обавезе свих учесника.**

Корисно је План контаката, као извод из Плана услуга, сачинити као посебан докуменат и уручити га свим актерима.

План се темељи на потребама детета и његовом праву да одржава личне односе са родитељима са којима привремено не живи. Одлуку о привременој забарни, односно ограничењу контаката може донети само надлежни суд.

При дефинисању Плана контаката треба разматрати следеће околности:

- узраст детета (детету нижег календарског узраста су потребни чешћи и краћи контакти;
- мишљење детета/право да одлучује о конатктима приме-

-
- рено узрасту;
- дететову дневну рутину и друге важне обавезе;
 - разлоге измештања детета из родитељске породице/актуелне капацитете родитеља;
 - ризик од угрожавања безбедности детета током контаката (емоционалне/физичке);
 - дете испољава страх/узнемиреност;
 - релације сродник/хранитељ и родитељи (подржавајући/коректни, конфликти/прекинута комуникација/ризик од сукоба);

Разлози за надгледане контакте су процењени ризици по безбедност детета од директног угрожавајућег понашања родитеља или њихових конфликта са сродницима, односно присутни страхови код детета.

При дефинисању места организовања контаката, кад год је могуће, са аспекта безбедности, бирају се детету блиска окружења: кућа сродника, кућа родитеља или јавна места где се окупљају родитељи и деца.

5. ПОДРШКА И ПРАЋЕЊЕ

5.1. ПОДРШКА БИОЛОШКОЈ ПОРОДИЦИ

Подршка родитељима за стварање услова за преузимање бриге о детету је интегрисана у План услуга за породицу и дете.

Водитељ случаја је одговоран за мотивацију родитеља, мреже за подршку, креирање програма услуга, укључивање институција у заједници, надгледање и процену напретка. Циљ је да се кроз интензивне програме подршке у што краћем временском року остваре позитивне промене и дете врати родитељима, како би се умањиле штетне последице сепарације. Планирање повратка детета у биолошку породицу увек треба да прати и промишљање резервне стратегије, за случај да до позитивних промена у њеном функционисању не дође.

Потребно је обезбедити пуну укљученост родитеља у свим фазама заштите детета, почев од планирања измештања, доношења одлуке о избору хранитељске породице, организовања личних контаката до планирања услуга и програма подршке који ће им омогућити да створе услове за повратак детета.

Учешће родитеља у реализацији планираних активности треба редовно пратити и у дефинисаним роковима процењивати ефекте. У року од 12 месеци, уколико се не осигура повратак детета, мора се преиспитати дефинисани циљ сталности. Одсуство сарадње родитеља, пропуштање контакта са дететом су неки од индикатора за ванредно преиспитивање циља сталности.

Програм подршке се, полазећи од процењених тешкоћа, снага, расположивих ресурса у заједници усмерава најчешће на неке од следећих области:

- унапређење знања и вештина родитељства (услуге саветодаваљашта/школа за родитеље/породичног сарадника и др.)
- подршка ненасилном родитељу да осигура сопствену безбедност, социјално се реинтегрише (правна помоћ заступања, услуге саветовања и терапије и др.)

-
- услуге у области менталног здравља (третман психијатријских болести и болести зависности)
 - осигурање довољних и сигурних прихода (материјална подршка/посредовање у оспособљавању за рад /запошљавању и др.)
 - основних услова становања (материјална подршка за реконструкције/ лобирање према надлежним органима локалне управе/иницирање донаторских акција и др.).

Сродника/старатеља/хранитеља детету треба, кад год је то могуће, активно укључити у програм подршке родитељу.

Целисходно је планирати даљу подршку биолошкој породици и одређено време након повратка детета, према процени учињеног напретка.

5.2. ПОДРШКА И ПРАЋЕЊЕ СРОДНИЧКЕ ХРАНИТЕЉСКЕ ПОРОДИЦЕ

Подршка хранитељским породицама се обезбеђује координирано од стране Центра за социјални рад и Центра за породични смештај и усвојење, према претходно утврђеном и јасно дефинисаном плану подршке. Резултати праћења развоја детета и процењених компетенција хранитеља одређују обим, врсту и учеснике подршке.

У процесу сачињавања плана подршке учествују: дете, родитељи детета када је то у интересу детета, хранитељи, други сродници, старатељ детета, водитељ случаја, саветник за хранитељство, представници институција који су значајни за дете и породицу (предшколска установа, школа, пружаоци специјализованих услуга, спортске организације...). Важно је обезбедити укљученост родитеља и ширег круга сродника у процес планирања подршке како би се активирали сви породични ресурси и избегла или бар умањила могућност за међусобно неразумевање и ремећење односа што наноси штету детету. Оваквим поступањем се шаље порука да се њихово мишљење вреднује и да имају ресурсе који се могу ставити

у функцију заштите детета, без обзира на актуелне тешкоће, али и разумеју њихова осећања и актуелна животна ситуација. Овим се подвлачи одговорност читаве породичне мреже за будућност детета (Аргакијев, 2007).

По успостављању хранитељства наставља се континуирано праћење и обезбеђивање адекватне подршке детету и сродничкој хранитељској породици од стране центара за породични смештај и усвојење, односно центара за социјални рад.

Подршка и праћење су јединствен процес. Континуирано праћење задовољавања потреба детета је основ процене професионалаца али и самопроцене хранитеља и детета којим се променама и активностима може постићи напредак и каква је све подршка потребна. Евалуација постигнутог напретка је основ даљег планирања активности подршке.

Значајно је уважити потребе сродничке хранитељске породице на нивоу *увремењености и динамике подршке и праћења*. Степен потребне подршке сродничкој породици варира током времена. Период адаптације детета и породице на заједнички живот, односно нове околности заједничког живота, кључан је за интервенцију и подршку професионалаца. Када смо континуирано у контакту са породицом и при том благовремено реагујемо у ситуацијама кризе, динамика се може прилагодити потребама породице. Да би подршка била увремењена, потребно је да професионалци имају ресурсе за континуирано праћење и активан заједнички рад са породицом.

За изградњу модела подршке и праћења који уважава потребе сродничке хранитељске породице *посебно су значајне следеће теме:*

- подршка у активацији и организовању промене у ширем породичном систему
- идентификација снага породице, традиција и ритуала који помажу;
- подршка у преговарању о новим улогама, одговорностима, али и успостављању граница: између хранитеља и родитеља детета, хранитеља - сродника и других дететових сродника, хранитеља и старатеља детета;
- усклађивање улоге сродника са преузетом новом улогом – улогом оног ко непосредно брине о детету;

-
- емоционални развој детета, превладавање губитака и детета и хранитеља.
 - разумевање и бављење конкретним понашањима детета;
 - злоупотреба психоактивних супстанци и њен утицај на целокупан породични систем;
 - вештине комуникације и решавања проблема.

У процесу подршке и праћења сродничке хранитељске породице суштински је важан **однос хранитељ – саветник**. За изградњу односа веома је важан капацитет саветника за емпатију, однос прихватања без осуђивања и разумевање туђе позиције. Повезаност обезбеђује комуникација коју обележава отвореност, искреност, усклађеност вербалних и невербалних порука.

Бројне су могућности за примену услуга медијације и породичне конференције.

За ефикасну подршку и праћење породице важна је „културно компетентна пракса“ (Жегарац, 2004), односно препознавање културних идентитета, посматрање кроз објектив културних разлика, а не културних недостатака. Важно је разумети како културне различитости могу утицати на перцепцију, комуникацију и способност успостављања односа. На пример, претпоставке да ће за сарадњу бити мање отворени хранитељи у срединама у којима се највише негује сроднички породични смештај (Нови Пазар, Тутин), у специфичном националном и верском амбијенту, нису се показале као тачне. Хранитељи, суочени са истим тешкоћама, помоћ и подршку коју добијају високо вреднују и радо је прихватају. И у овим срединама сродници траже подршку, сагледавајући своје тешкоће у бризи о деци и иницирају групне састанке, траже индивидуалну саветодавну помоћ.

Стандарди праћења и подршке који су успостављени у односу на несродничке хранитељске породице примењују се и за сродничке хранитељске породице, дакле према потребама сваке конкретне породице, односно детета, уз уважавање ауторитета одраслих који о детету непосредно брину. Основни вид рада саветника је теренски

рад – они иду тамо где су деца и хранитељи – у домове хранитеља, у школе, здравствене установе. Укључују се у њихов стварни свет. Индивидуални разговор саветника и детета у неким сродничким породицама изазива отпор и бригу, због чега овај сетинг и активност захтевају пажљиву припрему. Сродницима-хранитељима и детету треба да буде потпуно јасна сврха разговора, смисао принципа поверљивости и ситуације у којима је одступање од овог принципа нужно.

Дом хранитеља као природна средина породице је „најбезбедније“ место за све чланове. Кућна посета најпре шаље поруку уважавања породици (њихове хранитељске улоге) и примену „принципа партнерства“ у раду. Још значајнија је добит за дете: подршку му пружамо у за њега познатом окружењу, у коме се осећа безбедно. Лакше ћемо изградити однос са дететом, проценити потребе и изградити аутентичну, њему примерену стратегију подршке у дететовој соби, у ситуацији када нам показује свеске, играчке, или пак где му је „меда“ који ће му помоћи да нам каже шта га мучи. Стручни стандард дететове партиципације добија пуни смисао. „Разговор насамо“ са дететом захтева едукативну припрему и детета и хранитеља ради обезбеђивања да једнозначно разумеју правило приватности, тајности, и да знају који су поступци уколико се дође до сазнања која доводе у питање најбољи интерес детета.

На овај начин добија се аутентичан увид у снаге и потребе детета и хранитеља, засноване не само на мање или више вештим вербализацијама хранитеља, већ на опсервацији и процени, често у тренутку дешавања одређеног понашања детета или хранитеља.

Досадашње искуство нам показује да је могуће реализовати, саветодавни, едукативни рад, као и неке терапијске интервенције у оквирима кућне посете.

Облици подршке и праћења хранитеља и деце

Едукативне активности

Едукативне активности у односу на хранитеље могу бити групне и индивидуалне. У интересу је сродника да буду учесници едукација у групама са другим несродничким хранитељима ради

добиања „шире слике“. Рад у групама сродника омогућава фокусираност на специфичан проблем, тему, доприноси отворености учесника, омогућава размену сличних искустава.

Током редовне, обавезне годишње обуке, значајно је формирати „сродничке“ групе хранитеља, и радити по програмима наменски креираним према њиховим специфичним потребама.

Кроз индивидуалне едукативне активности саветник продубљује научено на групним едукацијама, упућује породицу на друге изворе информација (литературу или консултовање стручњака) који јој могу користити у процесима разумевања и решавања проблема.

Едукативне активности у вршњачкој групи деца на хранитељству прихватају, посебно када су реализатори особе изван система социјалне заштите са специфичним животним и професионалним искуством. Добре ефекте имају и едукације које се паралелно реализују са хранитељима и децом на исту тему, прилагођено потребама сваке групе.

Пракса је показала да је за децу изузетно значајна подршка у учењу коју добијају од волонтера Центра за породични смешатај и усвојење. На овај начин се компензује недостајући капацитет сродника да деци о којој брину пружи одговарајућу подршку у процесу учења (недовољан степен образовања хранитеља, материјалне тешкоће у обезбеђивању приватних часова и сл). Показало се да волонтера, као младу, образовану особу, деца прихватају и поштују њихове инструкције. Кроз подршку у учењу волонтери, као младе особе са посебном улогом у систему, представљају добар модел за дете на хранитељству и извор су шире психосоцијалне подршке.

Саветодавне активности

Саветодавна подршка хранитељима се заснива на принципима базичног саветовања. Она оснажује породицу да сама дође до решења која су за њу и дете прихватљива. Саветодавна подршка има најбоље ефекте када се ослања на постигнут напредак током

едукативног групног рада. Саветник кроз разговор са породицом промовише вредности и стручне ставове у областима значајним за хранитељство, које на тај начин развија и код породице. Породица стиче нове вештине успешне комуникације и решавања проблема. Саветник породици нуди специфичне информације и знања релевантна за проблем да би јој олакшао препознавање и избор могућих решења.

Индивидуални саветодавни рад са дететом подразумева успостављен однос поверења и пристанак детета. У сродничким породицама, како је искуство показало, најбоље ефекте има у ситуацијама када се ради са младим особама које живе у породицама сродника старије животне доби, када саветник преузима део подржавајуће улоге хранитеља због генерацијског јаза, здравствених тешкоћа које их ометају у функционисању, проблема у међусобној комуникацији и недовољних капацитета за учење и промену.

Саветодавна подршка базира се, пре свега, на препознавању породичних снага и ресурса.

Информисање сродничке хранитељске породице

Поред уобичајених начина информисања хранитељске породице, за сродничке хранитеље је значајно организовање информативних састанака са циљем њиховог упознавања са променама законских прописа из дечије и социјалне заштите, као и других прописа који су за њих од значаја.

Материјална подршка

Унапређење услова живота сродничке породице, као и помоћ у остваривању одређених права, могуће је обезбедити покретањем иницијатива на локалном нивоу, коришћењем могућности невладиног сектора и донатора.

Праћење утрошка средстава намењених издржавању детета је у његовом интересу, као и интензивна подршка у ситуацијама када је потребна додатна материјална подршка породици.

Ширење мреже подршке

Групне активности значајно доприносе доживљају афирмације и сигурности, па је од значаја мотивисање сродничких хранитеља за укључивање у клубове хранитеља, клубове за децу, коришћење других ресурса у заједници (омладински центри, саветовалишта за брак и породицу, развојна саветовалишта, удружења родитеља). Такође је значајна подршка сродничким породицама у организовању група самоподршке у којима се развија осећај солидарности, повезаности и наде.

ЛИТЕРАТУРА

- Аргакијев, В. (2007) Планирање заштите за децу у хранитељским породицама путем медијације (*специјалистички рад*).
- Грујић, Д. и др.(2014) *Смернице за развој ургентног хранитељства*, Покрајински завод за социјалну заштиту.
- Грујић, Д. (2005) *Породични смештај деце, више од родитељства*, Београд, ЈП „Службени гласник“.
- Драшкић, В. и др.(2005) *Породично право и права детета*, Београд, Чигоја штампа.
- Family Rights Group (2005) *Family Group Conference Network Information*
- http://www.frg.org.uk/FGC/FGC_Model.asp.
- Fuentes-Pelaez, N. i dr. (2015) *Assessment in Kinship Foster Care: A New Tool to Evaluate the Strengths and Weaknesses*, Social Sciences.
- Ишпановић Радојковић В., Игњатовић Т., Калезић Вигњевић А., Стевановић И., Срна Ј., Вујовић Р., Жегарац Н.,(2011) *Заштита детета од злостављања и занемаривања-Примена Општег протокола*. Центар за права детета.
- Килен, К. (2001) *Издани –злостављана деца су одговорност свих нас*, Загреб Друштво за психолошку помоћ.
- Миленковић, С., Аргакијев, В., Ракић, А. (2015), Ко су сроднички хранитељи, *Социјална мисао*, 22, 147-162.
- Митић, М., уредила (2011), *Деца са сметњама у развоју- потребе и подршка*, Београд, Републички завод за социјалну заштиту.

-
- *Ново породично законодавство, Зборник радова* (2006), Крагујевац, Правни факултет.
 - *Породични закон РС*, Службени гласник РС, број 18/2005.
 - *Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад*, Службени гласник РС, број 59/2008 и 37/2010.
 - *Правилник о хранитељству*, Службени гласник РС, број 36/2008.
 - Радојевић, Б., уредила (2011), *Деца са тешкоћама, препоруке за процену и подршку*, Београд, ФАМИЛИЈА.
 - Timmer, S. G., Sedlar, G., Urquiza, A. J. (2004), Challenging children in kin versus nonkin foster care: Perceived costs and benefits to caregivers, *Child Maltreatment*, 9(3), 251-262.
 - United Nations Children's Fund (2009b) *Un Guidelines for the Alternative Care of Children*, <http://issssi.org/2009/assets/files/guidelines/ANg/Guidelines%20for%20the%20Alternative%20Care%20of%20Clildren%20.pdf>.
 - Winokur, M., Holtan, A., Batchelder, K. (2014). Kinship Care for the Safety, Permanency, and Well-being of Children Removed from the Home for Maltreatment: A Systematic Review, *Campbell Systematic Reviews*, 10.
 - *Закон о ратификацији конвенције Уједињених нација о парвима детета*, Службени лист СФРЈ-додатак: Међународни уговори, број 15/90 и Службени лист СРЈ-додатак Међународни уговори, број 4/96 и 2/97.
 - *Закон о социјалној заштити*, Службени гласник РС, број, 24/11.
 - Жегарац Н. (2004) *Деца која чекају-изазови и трендови профе-*
-

сионалне праксе у заштити деце од злостављања, Центар за права детета, Save the children.

- Жегарац Н., уредила (2014) *У лавиринту социјалне заштите-Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Центар за истраживање у социјалној политици и социјалном раду.

Прилог 1

КОРАЦИ У ПРИМЕНИ СРОДНИЧКОГ ХРАНИТЕЉСТВА

ПРОЦЕНА ПОТРЕБА И НАЈБОЉЕГ ИНТЕРЕСА ДЕТЕТА/ ОПШТА ПОДОБНОСТ ХРАЊЕНИКА

- Центар за социјални рад процењује општу подобност детета за примену хранитељства као мере заштите - утврђује општу подобност храњеника. Процену спроводи тим у саставу: социјални радник, психолог, педагог и правник.²⁰
- Поступак обухвата: процену потреба/снага детета, ризика по развој и безбедност; процену породичног статуса детета, карактеристика родитељске бриге/породичне мреже; утврђивање мишљења, жеља детета; обезбеђивање: сагласности детета старијег од 10 година за заснивање хранитељства²¹, сагласности старатеља²², сагласности родитеља²³ у складу са Породичним законом.
- Проценом породичног статуса детета треба да се утврди да је дете без родитељског старања ²⁴ разлоге због којих се родитељи не старају о детету, односно старају на неодговарајући начин/ злоупотребавају родитељско право или грубо занемарују родитељске дужности.

20 Породични закон, *Службени гласник РС*", бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 318. став 1. и чл. 314. став 2

21 Породични закон, *Службени гласник РС*", бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 116.

22 Породични закон, *Службени гласник РС*", бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 115.

23 Породични закон, *Службени гласник РС*", бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 114.

24 Породични закон, *Службени гласник РС*", бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 113.

Хранитељство је у најбољем интересу детета када осигурава/ подржава:

- *безбедност/ негу и здравље;*
- *социјални и емоционални развој детета;*
- *образовање и осамостаљивање;*

- Хранитељство се може засновати ако је то у најбољем интересу детета²⁵.
- Тим центра за социјални рад при избору хранитељске породице, предност даје сродничким породицама када је то у најбољем интересу детета.

ПРОЦЕНА И ПРИПРЕМА СРОДНИКА БУДУЋИХ ХРАНИТЕЉА

- Припремне активности за примену сродничког хранитељства укључују: информисање сродника, мапирање заинтересованих, мотивисање у ситуацији несигурности и амбиваленције.
- Водитељ случаја у процесу информисања/мотивисања сродника могућих хранитеља може укључити саветнике за хранитељство ради пружања ширих информација о обавезама, одговорности-ма хранитеља, поступку процене и обуке, подршци, контроли, извештавању о њиховом раду, као и информације о правима која по закону припадају хранитељима.
- Центар за социјални рад прима захтеве за заснивање хранитељства и прописану документацију сродника заинтересованих за хранитељство, издаје у том поступку уверења о чињеницама о којима води службену евиденцију и по потреби, прибавља од-

²⁵ Породични закон, *Службени гласник РС*”, бр. 18/2005,72/2011 - др. закон и 6/2015, чл. 111.

ређене јавне исправе по службеној дужности уколико потенцијални хранитељи нису у могућности да их прибаве. Правник Центра за социјални рад анализира поднету документацију, утврђује испуњеност законских услова за стицање опште подобности за хранитељство на основу поднетих јавних исправа и о томе сачињава налаз и стручно мишљење²⁶.

- Центар за социјални рад, по поднетом захтеву сродника за заснивање хранитељства, доставља Центру за породични смештај и усвојење, налаз и стручно мишљење правника са документацијом приложеном уз захтев.
- Центар за социјални рад ће, из разлога целисходности и економичности поступка, доставити Центру за породични смештај и усвојење стручне налазе за подносиоца захтева за заснивање хранитељства сачињене за именованог у поступку процене и избора старатеља, када је он са тим сагласан.
- Центар за породични смештај и усвојење реализује програм припреме за хранитељство и врши процену опште подобности за хранитељство сродника детета који су поднели захтев за заснивање хранитељства.
- Центар за породични смештај и усвојење сачињава Налаз и мишљење о општој подобности за хранитељство сродника, чији је саставни део извештај о обављеној припреми за хранитељство.
- Центар за социјални рад *утврђује општу подобност за хранитељство* (тим стручњака доноси закључак о општој подобности будућих хранитеља – сродника) и издаје потврду за бављење хранитељством у року од два месеца од подношења захтева за заснивање хранитељства²⁷.

26 Правилник о хранитељству, *Службени гласник РС*, бр. 36/2008, чл. 14. и 15. Правилника о хранитељству.

27 Правилник о хранитељству, *Службени гласник РС*, бр. 36/2008, чл. 14, 21 и 29.

-
- Центар за социјални рад и Центар за породични смештај и усвојење, у случају када дете није на смештају код сродника/старатеља, заједно дефинишу и спроводе план припрема детета и сродничке хранитељске породице за пријем/смештај детета, односно план међусобног прилагођавања.²⁸
 - **Одлуку о заснивању хранитељства доноси Центар за социјални рад.**²⁹
 - Центар за социјални рад закључује са хранитељем уговор о породичном смештају/уговор о хранитељству којим се дефинишу међусобна права, обавезе и одговорности.
 - Центар за социјални рад и Центар за породични смештај и усвојење воде евиденцију о хранитељству у:
 - Књизи евиденције о храњеницима/општа подобност храњеника;
 - Књизи евиденције о хранитељима /општа подобност хранитеља;
 - Књизи евиденције о заснованом хранитељству.

ПЛАНИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ДЕТЕТА

- Водитељ случаја Центра за социјални рад координира процес планирања заштите деце без родитељског старања.³⁰
- Стручни тим по окончању процене, а најдуже 60 дана од започињања рада, доноси план услуга и мера за породицу. У процес планирања се укључују, осим стручњака Центра за социјални рад и других пружалаца услуга (хранитељи, саветници, други

28 Правилник о хранитељству, *Службени гласник РС*, бр. 36/2008, члан 36.

29 Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015, члан 110. став 1.

30 Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад. *Службени гласник РС*, бр. 59/2008 и 37/2010, чл. 68 и 72; Правилник о хранитељству, *Службени гласник РС*, бр. 36/2008, чл. 34 и 35.

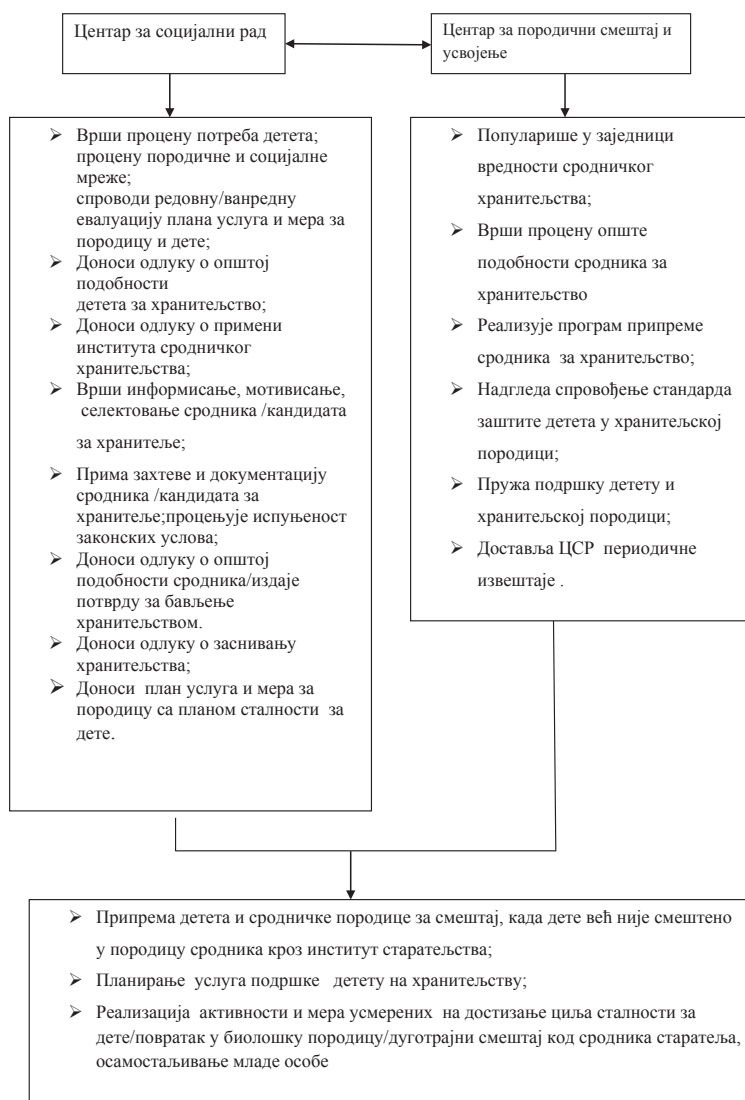
стручњаци из заједнице) дете према узрасту и комуникацијским способностима, родитељи када су доступни и способни да учествују са аспекта здравља, када њихово учешће не штети најбољем интересу детета, сродници, друге детету важне особе;

- План услуга и мера за породицу треба да обезбеди достизање дефинисаног циља заштите детета кроз избор области на којима ће се радити, међуциљева, активности, носилаца, рокова, индикатора процеса и промена, резервну стратегију у случају неуспеха;
- План услуга и мера за породицу укључује план сталности за дете и план личних контаката детета са родитељима и другим сродницима.
- За дете у заштити спроводи се евалуација плана услуга за породицу кроз супервизијски преглед или на конференцији за поновни преглед. Дефинише се или редифинише циљ сталности у зависности од околности случаја. Доноси се ревидирани план услуга и мера за породицу или план за осамостаљивање и еманципацију младих.
- План услуга и мера за породицу обезбеђује разграничење области рада и одговорности Центра за социјални рад и Центра за породични смештај и усвојење у планирању и спровођењу услуга и мера заштите детета у сродничкој хранитељској породици. Овај план је основ за даље индивидуално планирање Центра за породични смештај и усвојење као пружаоца услуге.
- У оквиру плана услуга и мера за породицу, Центар за породични смештај и усвојење се фокусира на подршку детету у сродничкој хранитељској породици (задовољавање развојних потреба детета и јачање компетенција сродничке хранитељске породице) и праћење остваривања сврхе хранитељства у заштити детета. Центар за породични смештај и усвојење према плану, најмање шестомесечно, извештава Центар за социјални рад о остваривању сврхе хранитељства.
- У оквиру плана услуга и мера за породицу, Центар за социјални рад се фокусира на: континуирану подршку, контролу рада старатеља у обављању својих старатељских дужности, активности усмерене на достизање дефинисаног циља сталности за дете; услуге и мере подршке биолошкој породици ради достизања

услова за повратак детета, реализацију плана контаката детета са родитељима и другим сродницима, односно других циљева сталности - дуготрајног животног аранжмана у сродничкој породици или осамостаљивања младе особе.

Прилог 2.

ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ СТРУЧНОГ ПОСТУПКА

Прилог 3

ПРЕПОРУКЕ ЗА РАЗГОВОР СА ДЕТЕТОМ³¹

Комуникација са дететом је захтеван задатак и за реализацију овог задатка неопходна је добра припрема. Предуслов је да стручњак има потребна знања и вештине. У прилог особи која утврђује мишљење детета иде чињеница да деца желе да говоре о себи и при томе аутентично исказују оно што мисле и осећају. Врло је важно да пре самог разговора са дететом имамо на уму да је свако дете јединствено и да стога захтева јединствен, добро испланиран, спроведен и евидентиран приступ. Основно правило кога се треба држати је да према детету треба бити пријатељски настројен, активан и више му давати подршку него одраслој особи. Дете током разговора треба подстицати и давати му похвале, а одговоре пропратити знацима одобравања. Разговор са дететом треба да се води са поштовањем и по принципу равноправности. Уколико одрасла особа наступа са покровитељским ставом, дете такву комуникацију доживљава као критику, што води ка његовом затварању, односно отежава комуникацију.

Препорука је да особа која утврђује мишљење детета буде детету ***позната особа у коју оно има поверења***. Уколико је могуће, разговор са дететом би требало да се води без присуства одрасле особе која о њему брине, како би проценили како се дете сналази у непознатој ситуацији са мање више непознатом особом - стручним радником. У неким ситуацијама, ценећи потребе детета, разговор са дететом ће се обавити у присуству познате особе, што пружа могућност процене интеракције детета и те особе. Важно је и да се процени колики је утицај те особе на дато мишљење детета. Разговору са дететом ***никако не треба да присуствује угрожавајући родитељ***.

И припрема детета је важан део овог поступка и директно утиче на исход планираног разговора. Обично се припрема детета препушта особама које брину о детету. На стручњаку који води раз-

31 У изради овог дела коришћени су / преузети су делови публикације „Деца са сметњама у развоју потребе и подршка“ уреднице Марије Митић

говор је одговорност да са дететом провери које информације везане за планирани разговор дете има и шта му је још потребно да би разјаснио/ла ситуацију у којој се затекао/ла. Дете мора да добије и информацију шта ће бити са продуктима разговора. Детету се мора образложити када и зашто се његово мишљење прихвата и дати му образложење у ситуацијама када се његово мишљење не прихвата и из којих разлога. Тако дете има осећај да на неки начин контролише шта се дешава са њим и његовим животом, што му пружа осећајај сигурности и утиче на стварање и учвршћивање поверења у односу на стручњаке.

Стручњаци током рада са дететом треба да креирају *атмосферу у којој се дете осећа безбедно* тако што ће успоставити добар контакт са дететом. Добро припремљен стручњак, који је емпатичан и спреман да сарађује и поштује дете, лако ће успоставити комуникацију са дететом. Добра припрема подразумева да је стручњак упознат са документацијом која се односи на дете, да начин вођења разговора прилагоди годинама детета и да се према детету односи са пуно уважавања. Претпоставка је да ће у овако припремљеној ситуацији дете створити слику о стручњаку као емоционално доступној особи на коју може да се ослони, а што директно утиче на осећај сигурности код детета.

Речник који стручњак користи треба да је јасан и једноставан, односно *близак и познат детету*. Уколико током разговора користимо неке термине за које дете не зна шта значе, потребно је да их појаснимо у складу са узрастом и могућности разумевања детета. Како би осигурали разумевање детета, препорука је и да проверимо шта дете подразумева под одређеним појмовима које користи. Током разговора чешће треба постављати *отворена питања типа КО, ШТА, ГДЕ*, него питања када, како и зашто. Не треба говорити прегласно, јер то плаши посебно мању децу, нити детету говорити иза леђа јер се тако нарушава стечено поверење. Препорука је да се користе кратке и једноставне реченице. Дете треба пажљиво пратити, не прекидати, дати му времена да промисли и да одговори. Ваља имати на уму да су нека деца спонтана и причљива, а нека затворена и ћутљива. Задатак стручњака је да поштује дете и да му омогући да буде оно што јесте.

Пружање информација на основу којих дете треба да се изјасни доприноси смањењу неизвесности и несигурности, односно утиче на редуковање трауматских искустава детета. Стога је јако важно да **информације које се дају детету буду ваљане, потпуне и што детаљније**. Дете треба да има и информације о томе које су евентуалне последице могућих избора те га треба охрабривати да поставља питања. Врло је важно да детету отворено кажемо ако у том тренутку немамо одговоре на сва питања које може да нам постави, али исто тако да те одговоре што пре потражимо и пружимо детету. Питања која су болна за дете не треба постављати на почетку разговора, али их не треба ни избегавати. О њима дете неће разговарати уколико није успостављен однос поверења и ако се дете не осећа сигурно. Важно је да стручњак током разговора примети када се дете узнемирило и када је питање сувише стресно, пошто анксиозност може да преплави дете и тиме онемогући даље вођење разговора. Адекватном реакцијом стручњака, односно смањивањем интензитета тока разговора, омогућава се смањење тензије и даљи наставак разговора.

Стручњак који води разговор са дететом треба да води рачуна и о емоционалној узнемирености детета која утиче на начин како дете разуме оно шта се дешава.

Партиципација детета није испуњавање жеља детета или делегирање одговорности за доношење одлуке о даљем збрињавању. Партиципација значи да се детету пружи прилика да каже шта мисли, осећа, жели, и како види ситуацију у којој се затекло/нашло.

Дете као и одрасли комуницира вербално и невербално, чему је потребно поклонити дужну пажњу. Невербалном комуникацијом дете кроз активност одиграва осећања или их испољава на симболичан начин. Препорука је да стручњак рефлектује, односно са дететом провери своја запажања о променама у понашању и значењу истих за дете, и да опсервира реакцију детета. У таквим околностима ваља бити јако пажљив, стручњак треба да искаже стварну заинтересованост за одговор који ће дати дете, а тон његовог/ње-

ног гласа треба да је умирујући. Реагујући на напред описан начин стручњак пружа детету могућност да се отвори. Ово је посебно важно за рад са трауматизованом децом. Често се у оваквим ситуацијама комуникација одвија посредно кроз игру или цртање.

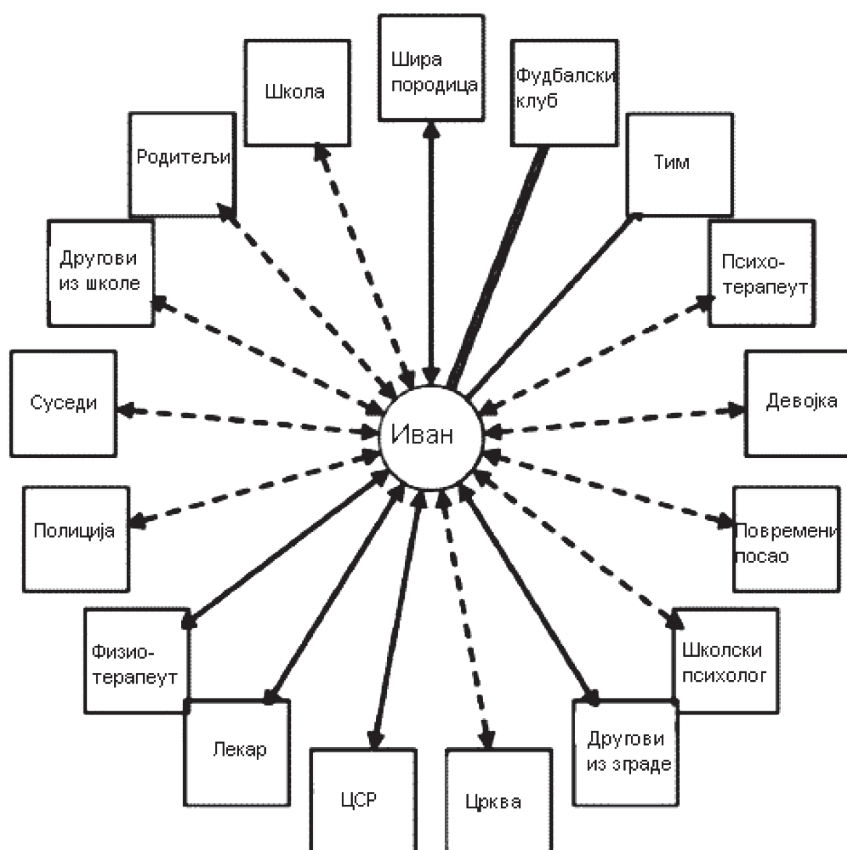
Такође, врло је важно да током разговора са дететом **проверамо да ли нас је дете разумело и да ли је потребно додатно појашњавање, да прихватимо осећања детета, као и да прихватимо дететову интерпретацију догађаја** који су довели до потребе његовог /њеног смештаја у сродничку хранитељску породицу. Наравно да је предуслов **стрпљиво и пажљиво слушање детета и исказивање разумевања** за оно шта нам дете говори или на неки други начин указује (плачом, телесним ставом, показивање прстом,...). При томе не треба да бележимо или снимамо дете јер ће те активности утицати на дететову спонтаност у изражавању. Детету треба да се обраћамо директно, по имену. Положај тела одрасле особе треба да буде прилагођен тако да током разговора постоји контакт очима. Подразумева се да **телесни став треба да прати изречено** јер на тај начин стручњак шаље конзистентну поруку која детету улива осећај сигурности и омогућава да се изјасни без задршке. Обавеза је да се створи атмосфера прихватања и сигурности за дете, у којој ће се дете осећати оснажено.

Вештине вођења интервјуа са дететом:

- **Слушати шта дете говори**
- **Имати стрпљења**
- **Показати:**
 - заинтересованост
 - емпатију за дете
 - разумевање
 - поштовање према детету
 - емоционалну топлину
- **Користити технике примерене узрасту**

Прилог 4

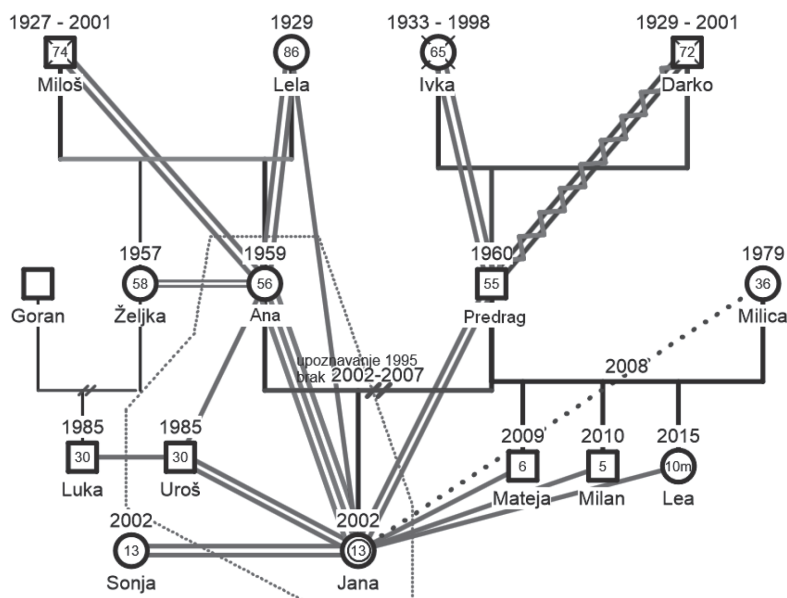
Екомапа даје ширу слику контекста у коме породица функционише, визуелну слику породице у одређеном тренутку. Основна употреба екомапе је да нагласи везе породице и других система. То је инструмент који даје опипљиву, графичку слику породичне ситуације. Екомапе користе симболе да прикажу природу односа између породице других система, ток «енергије».

Генограм даје слику међугенерациског породичног система. Генограм може да организује огромну количину сложених информација. Региструје породичне обрасце понашања и односа у породици и начин на који се они преносе кроз генерације, односно показује како прошли догађаји утичу на садашње и будуће релације у породичном систему, како укупно породично наслеђе одређује битне елементе човековог интегритета. Генограм је визуелни дијаграм породичне повезаности, структуре, релација и историје у најмање три генерације. Представља мапу породичног живота - графичку репрезентацију животног садржаја сваке конкретне породице - какав она сада води, какав је водила у прошлости и какав потенцијално може водити у будућности.

Информације у генограму се прикупљају интеграцијом визуелних, вербалних и емоционалних материјала добијених од чланова породице. Састоји се из: цртежа-мапе породичног живота и специфичног, генограмског интервјуа који се води симултано са конструкцијом цртежа.

Породично презиме: Vujadinović

Мапа повезаности: У идентификацији сродника и других особа важних за дете и породицу може да се користи и мапа повезаности којом се утврђује степен блискости/повезаности детета са сродницима.

Користе се стикери за представљање особа и фломастери за везе, стикер са именом детета се поставља у центру папира, дете се замоли да размишља о свим рођацима и важним особама из окружења, на стикерима се пишу имена и старост ако је позната. Дете се пита како се осећа у односу на сваку особу, да ли је та особа сродник, да ли дете воли ту особу, колико се често виђају, како проводе време, о чему разговарају, да ли му та особа помаже у нечему, на пример у учењу, коме може да се повери и сл, а затим фломастерима повлачи линије између њега и друге особе. Ако постоје више веза биће и више линија: плава боја - крвна веза, црвена - дете воли ту особу, зелена - дете се често виђа са том особом, жута - ретко се виђа, љубичаста - та особа помаже детету.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

364.65-058.866(035)
316.356.2-058.856(035)

СМЕРНИЦЕ за сродничко хранитељство
/ аутори Аргакијев Весна ... [и др.]. - Нови Сад
: Покрајински завод за социјалну заштиту, 2016
(Ужице : Графичар). - 61 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 500. - Библиографија.

ISBN 978-86-89563-04-7

1. Аргакијев, Весна

а) Деца без родитељског старања - Социјална
заштита - Хранитељска породица - Приручници
COBISS.SR-ID 305082119